

תספורת בערב פסח אחר חצות

שאלה

האם מותר להסתפר בערב בפסח לאחר חצות במכונת תספורת ביתית?

תשובה

לכתחילה יש להסתפר ולהתגלח קודם חצות היום. אבל מי שלא עשה זאת קודם חצות היום, יכול להסתפר ולהתגלח גם אחר חצות היום, במכונת תספורת אישית, וכשהוא מספר את עצמו.

נימוקים

א. טעם איסור מלאכה בערב פסח

המשנה בתחילת פרק רביעי של פסחים (נ.) אומרת:

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין.

כלומר, ישנם חילוקי מנהגים בשאלה אם ניתן לעשות מלאכה בערב פסח לפני חצות. אבל אחר חצות, יש איסור בדבר. רש"י (על המשנה) מפרש שטעם האיסור הוא כדי שלא יהיה טרוד במלאכה, וישכח לעסוק בקרבן פסח ובהכנת המצה ללילה. ובירושלמי (על המשנה שם) כתב טעם אחר, משום שבזמן שאדם אמור להביא קרבן, הוא אסור בעשיית מלאכה. לדעת רוב הראשונים (רא"ש סימן א, ראב"ד ורמב"ן בדף טז: מדפי הרי"ף), האיסור נוהג גם היום, למרות שאין קרבן פסח, וכן פסק השו"ע (תסח, א).

ב. איסור מלאכה גמורה לצורך המועד בערב פסח

הראב"י"ה (סימן תצה) כותב, שרק מלאכה שאדם עושה כדי להשתכר נאסרה. המרדכי (רמז תרו) כותב שאסור לתפור בגדים חדשים, אפילו על ידי גוי, ואסור גם להסתפר על ידי ישראל, אפילו בחינם, כיוון שהם מלאכות. ברור שמדובר על תפירת בגדים או תספורת לצורך המועד, ואף על פי כן, המרדכי אסר אותם. האם דברי המרדכי סותרים לדברי הראב"י"ה? הבית יוסף (סימן תסח) כותב, שהראב"י"ה דיבר על תיקון בעלמא, ולכן כתב, שאם עושה בחינם זה מותר. אבל המרדכי דיבר על מלאכה גמורה, ואתה אסור לעשות בערב פסח, אפילו אם עושה בחינם. וכן פסק בשו"ע (שם סעיף ב). אמנם, הרדב"ז (סימן רמג) הבין שאכן הראב"י"ה חולק על המרדכי, ולדעת הראב"י"ה כל מלאכה שעושה לצורך עצמו מותרת, גם אם היא מלאכה גמורה. אמנם, גם הרדב"ז לא מתיר בסופו של דבר לעשות מלאכות על ידי ישראל, אלא רק על ידי גויים, עיין שם.

בגמרא בפסחים שם:

מאי איריא ערבי פסחים? אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי? דתניא: העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה - אינו רואה סימן ברכה לעולם. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה - לא. הכא - מחצות. אי נמי: התם - סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי - לא משמתנין ליה. - הכא שמותי נמי משמתנין ליה.

הגמרא שואלת מה בין איסור מלאכה בערב פסח לאיסור מלאכה בערב שבת, ומתרצת שני תירוצים: (1) איסור מלאכה בערב פסח הוא מחצות, ואיסור מלאכה בערב שבת הוא רק מזמן המנחה (ונחלקו הראשונים אם מזמן מנחה קטנה או גדולה) (2) מי שעובר על האיסור בערב פסח מנדיים אותו, ומי שעובר על האיסור בערב שבת, רק לא רואה בכך סימן ברכה.

בפשטות, המסקנה משני התירוצים האלו היא, שביחס לשאלה אילו מלאכות אסורות בערב פסח, אין הבדל בין ובין ערב שבת.

אלא שבהלכות שבת כתב השו"ע (רנא, ב) שמותר לתקן בגדיו לצורך השבת, ולא התנה זאת בכך שהתיקון יהיה מעשה הדיוט בלבד, שאינו מלאכה גמורה.

באליה רבה (תסח סק"ז) כתב, שאכן יש לחלק, וערב פסח חמור יותר מערב שבת. בערב פסח אסור לעשות מלאכה גמורה לצורך החג, אף שבערב שבת מותר. והביאו הפמ"ג (רנא, אשל אברהם סק"ה) והבאה"ל (שם ד"ה לתקן בגדיו). ולדבריהם יש לומר, שאף שהגמרא הביאה שני תירוצים בשאלה במה חמור ערב פסח מערב שבת, יש עוד הבדלים.

ג. איסור כיבוס בערב שבת ובערב פסח

במשנה בפסחים (נה):

רבי מאיר אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם לארבעה עשר - גומרה בארבעה עשר, אבל לא יתחיל בה בתחלה בארבעה עשר, אף על פי שיכול לגומרה. וחכמים אומרים: שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות, ואלו הן: החייטין, והספרים, והכובסין.
כלומר, גם במקום שאין עושים מלאכה כל היום, מותר לעשות שלוש אומניות שחכמים מונים – החייטים, הספרים והכובסים.
מבואר במשנה, שתספורת נחשבת מלאכה, ואחר חצות היום אסור להתחיל אותו לכל הפחות. וכבר הבאנו את דברי המרדכי (רמז תרז) שכתב כן. האחרונים נחלקו אם מותר להסתפר או לתקן בגד על ידי גוי בערב פסח, ובמשנ"ב (תסח, סק"ה) נוטה להקל.

ד. תספורת מעשה הדיוט

עוד מבואר במשנה ובגמרא (נה:), שאיסור מלאכה בערב פסח קל יותר מאיסור מלאכה בחול המועד:

משנה: גורפין מתחת רגלי בהמה בארבעה עשר, ובמועד מסלקין לצדדין.
גמרא: תנו רבנן: הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין, שברפת ושבחצר - מוציאין אותו לאשפה. הא גופא קשיא! אמרת: זבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין. והדר תני: שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה! - אמר אביי: לא קשיא; כאן - בארבעה עשר, כאן - בחולו של מועד... אמר רב פפא: בדיק לן רבא, תנן: מוליכין ומביאין כלים מבית האומן, אף על פי שאינן לצורך המועד. ורמינהו: אין מביאין כלים מבית האומן, ואם חושש להן שמא יגנבו - מפנן לחצר אחרת! - ומשנינן: לא קשיא; כאן - בארבעה עשר, כאן - בחולו של מועד.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות יום טוב, ח, יח), ואחריו המג"א (סק"ג) והמשנ"ב (סק"ז).

בעקבות כך כותב הכלבו (סימן נח), שמותר להסתפר מעשה הדיוט בערב שבת מן המנחה ולמעלה:

ונראה שאסור לספר מספר ישראל בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, ואפשר להתיר תספורת מעשה הדיוט דלא גרע מחול המועד דאמרין הדיוט תופר כדרכו.

אמנם, ראייתו צריכה בירור. שכן, בברייתא בגמרא (פסחים נה:): נאמר:

תנא: החייטין - שכן הדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד, הספרין והכובסין - שכן הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מספרין ומכבסין בחולו של מועד.

הרי מבואר, שאין היתר להסתפר במלאכת הדיוט בחול המועד. וכן הקשה הגר"א (או"ח רנא) על הכלבו.

ונראה שצריך לומר, שעיקר ראייתו של הכלבו היא שתספורת מעשה הדיוט תהיה מותרת ככל מעשה הדיוט לצורך המועד בחול המועד. ואף שבתספורת החמירו בחול המועד עצמו, זה כדי שיסדר זקנו ושערו לפני הרגל. אבל בערב פסח אין להחמיר מטעם זה.

כעין אבחנה זו עולה אולי מדברי מהר"י מינץ (סימן ד), שנשאל אם מותר לאבל בתוך השלושים לגלח בערב פסח. וכתב המהר"י מינץ :

נראה לי, שהוא יכול לספר את עצמו לאחר חצות. דמה שכתב במרדכי"י וז"ל ואפילו בחנם אין לישראל לספר חברו אחר חצות עכ"ל היינו על ידי אחר אבל הוא עצמו שרי. וכן משמע בטור א"ח שכתב בשם אב"י העז"ר בעניין ע"פ וז"ל ודווקא שעשה מלאכה להשתכר אבל מתקן הוא כליו לשבת וי"ט ע"כ. ומדנקט י"ט סתמא, משמע דר"ל אף בע"פ דהא בע"פ קעסיק הטור א"ח. כלומר, תספורת על ידי אחר אסורה, כדברי המרדכי. אבל תספורת על ידי עצמו מותרת, וכדברי הראב"י"ה (וזה תירוץ אחר מתירוצי הבית יוסף והרדב"ז שהוזכרו לעיל). וכן פסק הש"ך (יו"ד קצט, סק"ב). ובפשטות, האבחנה בין תספורת על ידי אחרים לתספורת על ידי עצמו היא, שעל ידי עצמו נחשב כמעשה הדיוט. וכן כתב בפניני הלכה (הלכות פסח פרק יג אות ב) בשם הרב מרדכי אליהו, שמותר להתגלח בערב פסח אחר חצות, משום שגילוח נחשב מלאכת הדיוט.

ועל כן יש מקום לומר, שאם אדם מסתפר במכונה בביתו, ובפרט אם הוא עושה זאת על ידי עצמו, זה נחשב כמעשה הדיוט שיהיה מותר לעשות גם אחר חצות היום, אלא שלכתחילה יש להסתפר ולהתגלח לפני חצות היום.

וכן פסק בחזון עובדיה (פסח עמ' קצא), הביאו גם בילקוט יוסף (סימן תסח סעיף ז), וכן פסק בחבל נחלתו (טז, יג) ובפסקי תשובות (תסח אות ג).